

JINOYAT PROTSESSIDA O‘Z MANFAATLARINI HIMOYA QILADIGAN SHAXSLAR. HIMOYACHILAR VA VAKILLARNING JINOYAT PROTSESSIDA ISHTIROK ETISH TARTIBI

Xudaynazarova Uldaulet Muratovna

Berdaq nomidagi Qoraqolpoq davlat universiteti

Yuridika fakulteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada jinoyat protsessida o‘z manfaatlarini himoya qiladigan shaxslar, ularning huquq va erkinliklari himoyasi, gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, sudlanuvchi haqida umumiy tushunchalar va ularning ishda ishtirok etish tartibi, ular haqida davlatimiz va xalqaro hujjatlarda mustahkamlangan qoidalar, himoyachi va vakillar haqida asosiy tushunchalar va ularning ishda ishtirok etish tartibi va qoidalari bayon qilingan.

Kalit so‘zlar: gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, sudlanuvchi, vakil, himoyachi, fuqarolik javobgar, fuqarolik da’vogar, qonuniy vakil.

Inson huquqlariga daxldor masalalar doimo olimlarning diqqat e’tiborida bo‘lib kelgan. Mazkur muammoga XX asrning ikkinchi yarmi va XXI asrning boshlarida katta e’tibor berila boshlandi. Inson huquqlari uchun kurash konsepsiyasidagi turli ijtimoiy, siyosiy, mafkuraviy va boshqa sabablar tufayli turli mamlakatlarda shuningdek umuman jahon hamjamiyati miqyosida huquqni muhofaza qiluvchi institutlar, tashkilotlar va assosatsiyalar tuzilgan, tegishli yuridik va ijtimoiy-siyosiy hujjatlar tayyorlangan va qabul qilingan.

1979-yil 17-dekabrda “Huquq-tartibotni saqlash bo‘yicha mansabdor shaxslar axloq kodeksi”ning 3-moddasi kuch ishlatish prinsipini belgilab, uni – “Huquq tartibotni saqlash bo‘yicha mansabdor shaxslar faqat eng so‘nggi chora sifatida va o‘z majburiyatini bajarish taqozo etadigan darajada kuch ishlatishi mumkin” deb ifodalangan.

Surishtiruv organlarining ba’zan jismoniy va ruhiy xususiyatga ega me’yorlarni suiste’mol qilib ushlangan shaxsga, gumon qilinuvchiga, ayblanuvchiga nisbatan kuch ishlatayotganligi hech kimga sir emas.

Jinoyat protsessida gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, sudlanuvchi ayblovdan himoyalaniş nuqtayi nazaridan o‘z manfaatlarini himoya qilish huquqiga ega bo‘lgan asosiy ishtirokchilar hisoblanadi.

So‘nggi yillarda gumon qilinuvchi, ayblanuvchining protsessual holatiga oid jinoyat-protsessual normalariga jiddiy o‘zgarish va qo‘shimchalar kiritildi. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 46,-48,-361,-379,-397,-467-moddalarida nazarda tutilgan gumon qilinuvchi, ayblanuvchining o‘zining nimada gumon qilinayotganligini (ayblanayotganligini) bilish huquqi davlat organlarining shaxsni ayblanuvchi tariqasida ishda ishtirok etishga jalb qilish haqidagi qarorida, ayblov xulosasida shaxsni nimada ayblanayotganligini ko‘rsatishi, ayblov hukmida esa shaxs qanday qilmishni sodir etishda aybli deb topilganligi va u jinoyat qonunining qaysi moddalarida belgilangan jinoyatga to‘g‘ri kelishini ko‘rsatish majburiyati bilan ta‘minlanadi. Jinoyat-protsessual Kodeksining 362-moddasiga muvofiq esa, tergov jaroyanida ayblov o‘zgartirilsa, to‘ldirilsa yoki tugatilsa, u haqda ayblanuvchi xabardor etiladi. Ayblanuvchining ushbu huquqi unga isbotlash jarayonida faol ishtirok etishi uchun zamin hozirlaydi.

Sudlanuvchi quyidagi huquqlarga ega: birinchi instansiya va yuqori instansiya sudi majlislarida ishtirok etish, rad qilish, sud harakatlari va qarorlari ustidan shikoyat qilish, iltimosnomalar qilish va dalillar taqdim etish, sud majlisi bayonnomasi bilan tanishish, ish bo‘yicha keltirilgan protestlar, apellyatsiya, kassatsiya shikoyatlaridan xabardor bo‘lish va ularga nisbatan e‘tirozlar bildirish, oxirgi so‘z bilan chiqish huquqiga ega.

Jinoyat, shuningdek, aqli noraso shaxsning ijtimoiy xavfli qilmishi shaxsga ma‘naviy, jismoniy yoki mulkiy zarar yetkazgan deb hisoblash uchun dalillar bo‘lgan taqdirda, bunday shaxs jabrlanuvchi deb e‘tirof etiladi.

Sud muhokamasining mustaqil va teng huquqli ishtirokchisi bo‘lgan fuqaroviy da‘vogar va fuqaroviy javobgar ma‘lum protsessual huquq va majburiyatlarga ega.

Fuqaroviy da‘vogar fuqaroviy da‘vo qo‘zg‘atish, dalillar taqdim qilish, iltimosnomalar kiritish, sud muhokamasida to‘liq qatnashish, fuqaroviy da‘voni qo‘llab-quvvatlash va uni qanoatlantirishni talab qilish, ish materiallari bilan tanishish hamda ish yuzasidan o‘z fikrlarini bayon qilish hamda O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 57-moddasida ko‘rsatib o‘tilgan boshqa huquqlarga ega.

Fuqaroviy javobgar ayblanuvchi yoki ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan aqli noraso shaxs tomonidan yetkazilgan zarar uchun qonunga ko‘ra mulkiy javobgar shaxs, korxonalar, muassasa yoki tashkilot ishda fuqaroviy javobgar sifatida ishtirok etish uchun jalb qilinishi mumkin

Fuqaroviy javobgar ayblov va fuqaroviy da‘voning mazmunini bilish; da‘voga e‘tiroz bildirish; tushuntirish berish; o‘z manfaatlarini himoya qilish uchun vakil

olish; dalillar taqdim qilish; iltimosnoma berish va rad qilish, birinchi instansiya apellyatsiya, kassatsiya va nazorat instansiya sudining majlislarida ishtirok etish, sudning harakatlari va qarorlari ustidan shikoyatlar keltirish; sud hukmi va ajrimining fuqaroviy da'voga tegishli qismi ustidan shikoyatlar berish; ish bo'yicha keltirilgan shikoyat va protestlardan xabardor bo'lish hamda ularga nisbatan e'tirozlar bildirish huquqiga egadir.

Himoyachi, jinoyat protsessida qonunda ko'rsatilgan tartibda gumon qilinuvchi, ayblanuvchi yoki sudlanuvchining huquq va manfaatlarni himoya qilish va ularga zarur yuridik yordam ko'rsatish vakolatiga ega shaxsdir.

Himoyachining ishda ishtirok etishiga jinoyat protsessining har qanday bosqichida, shaxs ushlanganida esa uning harakatlanish erkinligiga bo'lgan huquqi amalda cheklangan paytdan boshlab ruxsat etiladi.

Advokatning kasbiy burchi unga ish bo'yicha barcha dalillarni obyektiv, har tomonlama va sidqidildan tahlil qilish va baho berish, faktlarni ataylab buzib ko'rsatmaslik, sud va tergovni chalg'itishga urinmaslik, tekshirilayotgan hodisalarga qonuniylik va axloq pozitsiyasidan turib baho berish majburiyatini yuklaydi. Himoyachi haqiqiy, o'ziga ma'lum bo'lgan dalillardan foydalanishi yoki unga ma'lum bo'lgan faktlarga zid keluvchi ishdagi ma'lumotlarni qo'llashi mumkin emas.

Qonuniy vakil ishda ishtirok etishga voyaga yetmagan yoxud belgilangan tartibda muomalaga layoqatsiz deb e'tirof etilgan gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, sudlanuvchi, jabrlanuvchining huquq va majburiyatlarini himoya qilish uchun jalb qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi 22.02.2018
2. Gumon qilinuvchi va ayblanuvchini himoya huquqi bilan ta'minlashga oid qonunlarni qo'llash bo'yicha sud amaliyoti bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Plenumining Qarori 19.12.2003
3. Jinoyat prosesual huquqi. Umumiy qism. Darslik. Mualliflar jamoasi // y.f.d., prof. G.Z. Tólaganova, y.f.n., dots. S.M. Raxmanovalarning umumiy tahriri ostida. - Toshkent: TDYU nashriyoti, 2017. - 490 bet
4. Jinoyat-protsessual huquqi. Darslik. Mualliflar jamoasi // - T.: TDYU nashriyoti, 2021. - 248 bet